

Warszawa, 12.05.2025

dr hab. Weronika Szczawińska
Akademia Teatralna im. Aleksandra Zelwerowicza
w Warszawie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Macieja Sajura pt. *Narzędzia usprawniające komunikację w twórczym procesie grupowym oraz przykłady ich zastosowania podczas realizacji spektaklu „Zimne ognie” w Teatrze Bagatela w Krakowie*

Maciej Sajur jest absolwentem Wydziału Aktorskiego Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej w Krakowie (obecnie AST). Studia ukończył w 2016 roku z wynikiem celującym, a obroniona przez niego praca otrzymała wyróżnienie w Konkursie na najlepszą pracę magisterską z zakresu wiedzy o teatrze, widowisku i performansie, organizowanym przez Instytut Teatralny. Od tamtej pory Maciej Sajur rozwija zarówno praktykę artystyczną, jak i pedagogiczną.

Tuż po studiach otrzymał on etatowy angaż w krakowskim Teatrze Bagatela, gdzie pracuje do dzisiaj i gdzie stworzył liczne role. Współpracował także z innymi teatrami o istotnej randze artystycznej, jak np Narodowy Stary Teatr, Teatr im. Juliusza Słowackiego w Krakowie, Teatr Łąźnia Nowa, Teatr Nowy Proxima, Teatr Barakah. W trakcie dziewięciu lat pracy zawodowej przygotował około czterdziestu ról. Aktorski dorobek Macieja Sajura odznacza się wielką różnorodnością - tworzył role zarówno w spektaklach opartych na tekstach klasycznych (np *Rewizor* w reż. Mikołaja Grabowskiego), jak też w inscenizacjach opartych na adaptacjach wybitnej prozy (np *Nadchodzi chłopiec* w reż. Marcina Wierchowskiego), czy też spektaklach powstałych w wyniku autorskiej kreacji reżysersko-dramaturgicznej (np *Żyd z Wesela. Wycieczka krajoznawcza* w reż. Klaudii Hartung-Wójciak). Brał udział w przedstawieniach dla dzieci, spektaklach muzycznych, obyczajowych, poszukujących. Imponująca rozpiętość gatunkowa ról oraz ich znacząca liczba mogą też zaświadczać o dogłębnym poznaniu praktyk współczesnego polskiego teatru, znajomości rozmaitych procesów artystycznych i warunków pracy - co pozostaje nie bez znaczenia dla przedstawionej rozprawy doktorskiej.

Istotnym elementem artystycznych działań Macieja Sajura jest także reżyseria. Stworzył on dotychczas kilka spektakli, opartych głównie na autorskich scenariuszach. Praca reżyserska nad przedstawieniem *Zimne ognie* (Teatr Bagatela 2023) dostarczyła impulsu i materiału do recenzowanej tu rozprawy. Warto też dodać, że stanowiący kanwę spektaklu tekst autorstwa Sajura dotarł do półfinału Gdyńskiej Nagrody Dramaturgicznej.

Praktyka pedagogiczna Macieja Sajura rozpoczęła się właściwie jeszcze w trakcie studiów, kiedy to asystował na zajęciach Janowi Peszkowi. Jako asystent współpracował następnie z innymi pedagożkami i pedagogami krakowskiej szkoły teatralnej - Małgorzatą Hajewską-Krzysztofik, Agnieszką Mandat, Jerzym Trelą, Adamem Nawojczykiem. Jako wykładowca związany jest z krakowską Akademią Sztuk Teatralnych od 2017 roku. Prowadzi zajęcia na Wydziale Aktorskim, a także Wydziale Teatru Tańca w Bytomiu (od roku 2019; wyreżyserował tam również w 2022 spektakl dyplomowy *Do jutra, do jutra!*); od 2024 pełni funkcję prodziekana Wydziału Aktorskiego AST. Praktykę pedagogiczną (zajęcia z prozy, wiersza, scen współczesnych, scen improwizowanych, podstaw gry aktorskiej) rozszerza także poprzez prowadzenie warsztatów.

Dorobek artystyczno-pedagogiczny Macieja Sajura, konsekwentnie budowany od czasu ukończenia studiów, prezentuje się bardzo okazale. Poza imponującą liczbą różnorodnych ról uwagę zwraca wszechstronność Autora recenzowanej pracy - aktora, reżysera, pedagoga, aktywnego organizatora pracy w macierzystej uczelni. Analiza dorobku odsłania także szczególną integralność praktyki artystycznej i wykładowczej Macieja Sajura, skoncentrowanych wokół zainteresowania metodami aktorskimi oraz zainteresowania organizacją pracy twórczej, opartej na przemyślanych i ugruntowanych narzędziach.

Zainteresowania owe znajdują swoje odzwierciedlenie także w rozprawie doktorskiej zatytułowanej *Narzędzia usprawniające komunikację w twórczym procesie grupowym oraz przykłady ich zastosowania podczas realizacji spektaklu „Zimne ognie” w Teatrze Bagatela w Krakowie*, stworzonej pod promotorską opieką dr hab. Remigiusza Brzyka. Praca jest podsumowaniem dotychczasowej (niezwykle już obszernej) wiedzy Autora na temat mechanizmów rządzących procesem pracy w grupie oraz mechanizmów, które mogą proces ów uczynić lepszym i bezpieczniejszym dla wszystkich osób zaangażowanych. Wyrasta z prowadzonego już od studiów namysłu Macieja Sajura nad potencjalnymi modelami usystematyzowania i usprawnienia twórczości teatralnej, która z zasady jest procesem grupowym. Rozprawa szczegółowo prezentuje zapowiedziane w tytule narzędzia, a ich egzemplifikacją staje się opis procesu twórczego grupy, która wraz z Maciejem Sajurem stworzyła reżyserowany przez niego spektakl *Zimne ognie*. Omawiana tu praca doktorska nie jest jednak studium dzieła teatralnego - adekwatność i znaczenie opisywanych w niej narzędzi znacznie wykraczają poza jednostkowy przypadek spektaklu, który działa tu jako *case study* kolejnych etapów pracy artystycznej.

Tekst podzielono na siedem części, układ pracy jest czytelny, a kompozycja logiczna. *Wstęp* przynosi klarowną eksplikację okoliczności, które stanowią kontekst dla niniejszej pracy. Autor opisuje swoje doświadczenie zawodowe, umieszczając je na tle szerokiej dyskusji o przemocy i zmianie w polskim teatrze, a także na tle trafnie diagnozowanego kryzysu, w jakim funkcjonują dziś osoby zatrudnione w rodzimych instytucjach kultury poświęconych sztukom performatywnym. Stawką rozważań Autora jest wzmocnienie takich tendencji w pracy grup i instytucji, które sprawia, że więcej produkcji (czy też działań edukacyjnych) będzie można zaliczyć do „udanych” - to określenie oznacza tu spełnienie nie tylko artystyczne, ale także etyczny wymiar projektu, czyli świadomą dbałość o dobrostan wszystkich zaangażowanych osób. Praca nad spektaklem *Zimne ognie* zostaje tu przedstawiona jako próba przeprowadzenia maksymalnie świadomego procesu artystycznego, skupionego na mechanizmach wspólnej pracy - rozprawa doktorska jest pogłębioną relacją z tego przedsięwzięcia, w którym Autor zastosował gromadzoną wcześniej przez lata wiedzę i doświadczenie. Trzy główne narzędzia tego świadomego procesu to kontrakt, proces grupowy i feedback. Każdemu z tych pojęć została poświęcona odrębna część rozprawy.

Związła część druga, *Cele*, klarownie przedstawia zamierzenia Autora: usystematyzowanie poznanych przez niego narzędzi, ale także, przede wszystkim, stworzenie rodzaju przewodnika dla osób pracujących w instytucjach kultury. Od razu chciałabym podkreślić, że obydwa cele zostały w pełni i satysfakcjonująco zrealizowane. Część trzecia poświęcona jest praktyce sporządzania kontraktu, czyli dokumentu określającego zasady, jakie pracująca wspólnie grupa negocjuje i ustala między sobą, a następnie zobowiązuje się ich przestrzegać. Część czwarta, *Proces grupowy*, jest bardzo skrupulatną analizą mechanizmów, jakim zawsze podlega współpracująca grupa, a także strategii, które pozwalają ten proces przejść w maksymalnie świadomy i korzystny dla ogółu sposób. Część piąta, *Feedback*, rozpatruje sytuację udzielania i przyjmowania informacji zwrotnej: metody, podstawowe błędy, kontekst psychologiczny. Część szósta, *Podsumowanie oraz wnioski*, skupiona jest na analizie wyników badania, jakie Autor przeprowadził w 2024 roku, rozsyłając ankietę do kilkunastu zespołów aktorskich w Polsce, chcąc uzyskać szerszy ogląd tego, czy postulowane przez niego narzędzia odpowiadają na realne potrzeby. Część siódma to *Bibliografia*. Jest niezbyt obszerna, ale zdecydowanie wystarczająca - zważywszy na to, że Autor wykazuje się w pracy pogłębioną wiedzą z interesującego go zakresu. Na bibliografię składają się przede wszystkim pozycje z zakresu psychologii, szeroko pojętego coachingu, nieliczne artykuły z pism branżowych, odnoszące się do wybranych, opisywanych w pracy narzędzi, a także linki do stron osób i organizacji

eksperyckich, gdzie można zapoznać się z przywoływanymi przez Autora metodami i teoriami.

Główne części pracy, poświęcone trzem kluczowym narzędziom, skomponowane są w podobny, klarowny sposób, wedle tej samej - bardzo dobrze sprawdzającej się - zasady. Z jednej strony, Autor opisuje każde z nich w szerokim kontekście teoretycznym, posługując się wiedzą zdobytą dzięki samokształceniu, lekturom, warsztatom. Z drugiej strony - zawsze prezentuje omawiane narzędzia w praktyce, drobiazgowo relacjonując okoliczności i konsekwencje zastosowania ich w procesie powstawania i eksploatacji spektaklu *Zimne ognie*. Często pojawiają się także przykłady związane z praktyką pedagogiczną i instytucjonalną Macieja Sajura, pracując, ponownie, na wskazywaną już wcześniej przeze mnie integralność rozmaitych dziedzin jego aktywności w polu sztuki teatralnej. Swoistą osią pracy, dodatkowo spajającą jej poszczególne części, jest zagadnienie komunikacji w procesie twórczym. Zaprezentowane rozważania pozwalają dostrzec, że jest to w istocie centralny problem pracy artystycznej, grupowej, instytucjonalnej, a mechanizmy kontraktowania, udzielania informacji zwrotnej czy też rozumienia wspólnego procesu służą *de facto* usuwaniu blokad komunikacyjnych i wspieraniu komunikacji twórczej, konstruktywnej i zrozumiałej.

Główną metodą badawczą przyjętą w omawianej rozprawie jest szczególna postawa autoetnograficzna, która przynosi znakomite efekty. Autor, urefleksyjniając swoje doświadczenie jako artysty, aktora i reżysera, pracownika instytucji, pedagoga, lidera projektów, podwładnego i przełożonego, nie popada nigdy w ton anegdoty, odsłania za to przed czytelnikami znakomicie uchwycony, realny obraz pracy w instytucjach teatralnych, pozwalając zrozumieć, jak codzienne interakcje między pracownikami tworzą spektakl (czy proces uczenia się) w równej mierze, co elementy *stricte* artystyczne. Cała rozprawa napisana jest z perspektywy wedle której dzieło nierozłączne jest od metod jego powstawania.

Metodologiczny narzędziownik pracy tworzą oprócz tego wspomniane już wyżej pozycje bibliograficzne oraz przeprowadzone w szerokiej grupie ankiet badanie ilościowe, połączone z elementami badania jakościowego. Wszystkie wybrane metody badawcze zostały zastosowane w sposób spójny i przekonujący. Do pewnej polemiki skłaniają mnie jedynie te fragmenty, w których Autor prezentuje nieco totalizujące zaufanie do przedstawianych narzędzi. Tak dzieje się np. we fragmencie, w którym wnioskuje, iż „Podczas słuchania feedbacku, płynącego od drugiej osoby, powinno nam zatem towarzyszyć wewnętrzne poczucie radości, spowodowane tym, że dochodzi do przepływu informacji, które mogą dać nam szansę na rozwój” (s. 143). To, co zwraca moją uwagę, to

obiektywizujące zrównanie stosowania narzędzi z wywołaniem określonego stanu emocjonalnego. Wybrałam ten fragment, ponieważ w charakterystyczny sposób ujawnia pewne niebezpieczeństwo bezkrytycznego korzystania z teorii, które bardzo często zostały przechwycone z domeny psychologii i przeniesione na grunt praktyk komercyjnych - co oznacza, że wspierają typową dla późnej nowoczesności ideologię niezahamowanego rozwoju i postępu, która bardzo często opiera się na manipulacji. Jest to dalekie od tonu całej rozprawy, przenikniętej głęboko humanistyczną postawą i szacunkiem dla praw pracowniczych. Warto jednak zwrócić uwagę, że teorie i pojęcia wędrują pomiędzy różnymi dziedzinami, szkołami badawczymi i obszarami aplikowania - a więc czasem trafiają do nas zanieczyszczone dodatkowym, niekoniecznie pożądanym, kontekstem.

Rozprawa doktorska Macieja Sajura jest pracą w pełni samodzielną, oryginalną i pionierską. Stanowi znaczący wkład w rozwój dyscypliny. Odwołam się tu do własnego doświadczenia - pomimo mojego wieloletniego zainteresowania opisywanymi przez Autora narzędziami, nie spotkałam się dotąd z publikacją, która przedstawiałaby je w sposób tak kompletny. Co więcej, opisany tu proces artystyczny i spektakl to eksperyment artystyczno-badawczy, w którym usprawniające pracę i komunikację narzędzia zostały zastosowane w sposób niesłychanie metodyczny, rygorystyczny wręcz, co pozwala na precyzyjne uchwycenie sposobu ich działania. Rozprawa Macieja Sajura powinna zostać opublikowana, ponieważ, zgodnie z celem postawionym sobie przez Autora, stanowi niezwykle przewodnik dla wszystkich osób zaangażowanych w teatralne procesy artystyczne i edukacyjne. Odpowiada na palącą potrzebę (potwierdzoną przeprowadzonymi badaniami i środowiskową dyskusją), ma szansę wypełnić lukę i twórczo wpisuje się we współczesne przemiany polskiego teatru - staje się najlepszą możliwą odpowiedzią na kryzys, ujawniony przez fale *call outów*, jakie miały miejsce w ostatnich latach. Nadmienię jedynie, że publikacji powinna towarzyszyć skrupulatna praca redaktorska, ponieważ w lekturze wychwycić można pewne usterki stylu (co nie zmienia faktu, że jest to lektura porywająca).

Podsumowując: rozprawa mgr Macieja Sajura pt *Narzędzia usprawniające komunikację w twórczym procesie grupowym oraz przykłady ich zastosowania podczas realizacji spektaklu „Zimne ognie” w Teatrze Bagatela w Krakowie* spełnia wszystkie warunki stawiane rozprawom doktorskim i wnioskuję o dopuszczenie jej Autora do dalszych etapów postępowania doktorskiego. Wnioskuję także o wyróżnienie rozprawy, co motywuję jej pionierskim charakterem, szerzej opisanym powyżej.

dr hab. Weronika Szczawińska prof. AT

Weronika Szczawińska